

GÖZLEMİN VE DENEYİN SINIRLARINI AŞMAK: ÉMİLE MEYERSON'UN POZİTİVİST ANLAYIŞA YÖNELİK ELEŞTİRİSİ VE BİLİMSEL EPİSTEMOLOJİYE KATKILARI

Mehmet Ali SARI *

Hazarcan İdil TUFANTOZ **

Özet

Émile Meyerson, bilim felsefesi alanında yaptığı katkılarla tanınan ve özellikle pozitivistliğe karşı geliştirdiği eleştirilerle dikkat çeken bir filozoftur. Bu makale, Meyerson'un pozitivistliğe yönelik karşıt tutumunu, bilimsel bilginin doğası ve epistemolojik sınırları açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Meyerson'un bu eleştirileri ışığında, bilim felsefesi ve bilime dair ortaya koyduğu özgün çözümler ve açıklamalar daha net bir şekilde anlaşılacaktır. Pozitivistlik, bilimin yalnızca gözlemsel ve deneysel verilerle şekillendiği görüşünü savunurken, Meyerson, bilimsel bilginin daha derin bir epistemolojik temel gerektirdiğini savunur. O, bilimsel düşüncenin yalnızca gözlemlerle sınırlanamayacağını, bu doğrultuda da bilim ile metafiziği birbirinden ayırmaya ya da bilimden metafiziği tamamen uzaklaştırmaya çalışan felsefi görüşlere karşı çıkarak metafiziksel unsurların bilimsel keşiflerde belirleyici bir rol oynadığını ileri sürer. Pozitivist tutum, bilimsel bilgiye yalnızca deneysel gözlemler sonucunda ulaşılabileceğini ve metafiziksel ya da soyut olan her şeyin bilimsel bilginin dışında tutulması gerektiğini iddia ederken, Meyerson pozitivistliğin bu göz ardı ettiği unsurları bilimsel bilgiye katkı sağlayan önemli araçlar olarak kabul eder. Ayrıca, onun pozitivistliğe karşı geliştirdiği eleştiriler, bilimsel bilginin sürekli bir keşif süreci olduğunu ve bu sürecin sadece doğa bilimiyle sınırlı kalmayıp, insan aklının evrimsel bir gelişim çizgisi izlediğini ortaya koyar. Bu çalışmada, Meyerson'un pozitivistlik karşıtlığının yalnızca bir eleştiriden daha fazlası olduğu ve bilimsel epistemolojiyi daha derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde anlamamıza katkı sunduğu vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pozitivistlik, Betimleme, Açıklama, Nedensellik, Özdeşlik.

BEYOND THE LIMITS OF OBSERVATION AND EXPERIMENTATION: ÉMİLE MEYERSON'S CRITIQUE OF POSITIVISM AND CONTRIBUTIONS TO SCIENTIFIC EPISTEMOLOGY

Abstract

Émile Meyerson is a philosopher known for his contributions to the philosophy of science and particularly for his criticisms of positivism. This article examines Meyerson's opposition to positivism in terms of the nature of scientific knowledge, and its epistemological boundaries. In light of Meyerson's critiques, his original solutions and explanations concerning the philosophy of science and the nature of science will be more clearly understood. While positivism defends the view that science is shaped only by observational and experimental data, Meyerson argues that scientific knowledge requires a

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, masari@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7523-3090.

** Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, 100/2000 Yök Doktor Bursiyeri, htufantoz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6846-5793.

deeper epistemological foundation. He argues that scientific thought cannot be limited to observations alone, and in this respect, he opposes philosophical views that attempt to separate science from metaphysics or to remove scientific discoveries. While the positivist position claims that scientific knowledge can only be attained through empirical observations and that everything metaphysical or abstract should be excluded from scientific knowledge, Meyerson recognizes these elements that positivism ignores as important tools that contribute to scientific knowledge. Furthermore, his criticisms against positivism reveal that scientific knowledge is a continuous process of discovery and that this process is not limited a natural science, but follows an evolutionary development line of human reason. In this study, it will be emphasized that Meyerson's opposition to positivism is more than just a critique and contributes to a deeper and more comprehensive understanding of scientific epistemology.

Key Words: Positivism, Description, Explanation, Causality, Identity.

Giriş

Émile Meyerson (1859-1933), yirminci yüzyılda bilimin tanımının dönüşmesiyle birlikte, bilim felsefesi alanında en etkili düşünürlerden biri haline gelmiştir. Meyerson'un aldığı eğitim kimya alanında olmasına rağmen, o bilim felsefesi ve bilim tarihi üzerine yaptığı derinlemesine açıklamalar ve bu alanlara yaptığı katkılarla adını duyurmuştur. Meyerson *Identity and Reality* ve *On Explanation in the Science* gibi eserlerinde, bilimsel bilginin doğası, sınırları ve bilimin açıklama gücü üzerine detaylı açıklamalar yapar. Meyerson, bu eserlerde bilimin ve bilginin ne olduğunu anlamaya yönelik felsefi sorgulamalar yapmış, bilginin sınırlarını ve geçerliliğini sorgulamıştır. Onun bu alandaki düşünceleri, pozitivism karşıtlığından beslenen bir bakış açısının ürünü olarak ortaya çıkar. Meyerson'un epistemolojik yöntemi, bilimsel bilginin doğası üzerine yapılan bu derin tartışmaların, onun pozitivismi eleştiren tutumunun bir sonucu olduğunu açıkça gösterir. Kısacası, Meyerson'un epistemolojiye yaklaşımı, pozitivismi eleştirirken geliştirdiği bir düşünsel çerçeve olarak karşımıza çıkar.

On dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başları, bilim felsefesinde önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemin en etkili düşünsel akımlarından biri olan pozitivism de bilimin yalnızca gözlemlerle ve deneylerle elde edilen doğrulara dayandığını savunur. Pozitivistler, doğa olaylarının bilimsel yöntemlerle, yani gözlem ve deney aracılığıyla anlaşılabilirliğini ileri sürerken, soyutlamanın ve teorik düşüncenin bilimsel bilgi üretiminde ikinci planda kalması hatta yok sayılması gerektiğini düşünmüşlerdir. Ancak, pozitivismin bu dar görüşlü yaklaşımına karşı çıkan Meyerson, bilimin ve insan bilgisinin çok daha geniş bir epistemolojik temele dayandığını savunur. Bu anlayış, yalnızca doğa bilimlerinin gözlemlerine indirgenemez; aynı zamanda insan aklının evrimsel gelişimini, soyut düşünme kapasitesini ve bilgiye ulaşma süreçlerinin daha

karmaşık dinamiklerini de içeren bir yaklaşımdır. Bu sebeple, bilimsel bilgi, sadece fiziksel verilere dayanmakla kalmayıp, insan zihninin soyutlama yeteneğiyle şekillenen bir sürecin sonucudur. Bu yüzden Meyerson'un pozitivistliğe yönelik eleştirilerini incelenmesi, onun bilimsel bilginin doğasına dair geliştirdiği alternatif düşüncenin anlaşılması açısından önemlidir. Çünkü onun yapmaya çalıştığı şey pozitivistliğin belirlediği sınırları aşmak ve bu yaklaşımla bilimsel epistemolojiyi daha derinlemesine inceleyerek yeniden tanımlamaktır.

Klasik Pozitivist Yaklaşım

Modern dönemle beraber, bilimsel bilgiye ulaşma amacının daha da genişlemesiyle birlikte, felsefe ve bilimin birbirinden ayrılmaz iki alan olduğu düşüncesi daha da güçlenmeye başladı. *Pozitivistlik* de bu amaç doğrultusunda ortaya çıkan bilimsel bir yöntemdir. Bu yöntemin felsefi alandaki yansıması, ilk kez Henri de Saint-Simon (1760-1825) tarafından gösterilir. Pozitivistliği felsefi anlamda ilk kez kullanan kişi Saint-Simon olmasına rağmen, daha sonrasında on dokuzuncu yüzyılın ortalarında bilim felsefesinin öncülüğünü yapan Auguste Comte (1798-1857), pozitivist yöntemi sistematik olarak kuramsallaştırarak, bu yöntemin felsefi bir akım haline gelmesine sebep oldu. Pozitivist görüşe göre, bilimsel bilgi tek gerçek bilgidir ve mümkün bilginin nesnesi yalnızca olgulardır. Ayrıca bu tür bilginin ancak katı bilimsel yöntemle teorilerin pozitif olarak doğrulanması yoluyla elde edilebileceği ileri sürülür. Dolayısıyla pozitivistlik, ampirizmin bir dalı olarak, rasyonalizmin doğrudan karşıtı olarak karşımıza çıkan bir akımdır. İnsan bilgisinin ilerlemesi, yalnızca pozitif, yani ampirik bilimden geçerek gerçekleşebilir ve bilginin kendisi de duyuşsal verilere ve algıya karşılık gelen olgularda aranmalıdır (Udo, 2016: 166-167).

Burada anlaşılması gereken, bilimde teolojik ve metafizik unsurların hiçbir şekilde bulunmadığıdır. Pozitif felsefe, bilimsel yöntem dışında hiçbir yöntemle sahip olamayacağından, bu görüşün temelinde bilimsel bilgi dışında hiçbir bilgiye yer yoktur. Dolayısıyla Comte'un amacının felsefeye bilimsel bir nitelik kazandırmak olduğunu söyleyebiliriz. O pozitivistlik kavramını felsefeye uyarlayarak, bu kavramın geliştirilmesine pek çok katkı sağlamış oldu. Comte'un pozitivist anlayışının temelinde, insan aklının gelişmesiyle birlikte, bilim ve insanlığın gelişmesinin de mümkün olduğu fikri yatar, yani ona göre toplumun gelişmesiyle bilimlerin gelişmesi arasında bir paralellik vardır. Comte'un bu amaca yönelik temel tezi, insan zihninin gelişimini yönlendiren entelektüel evrim yasalarının varlığına dayanır. O pozitivistlik terimini, bu gelişimin epistemik zirvesini betimlemek için kullanır (Gordon, 2013: 310). Comte insan aklının bilimsel bilgiye, yani

pozitif bilgiye ulaşması için üç evreden geçmesi gerektiğini belirtir. Comte bunu, *Üç Hal Yasası* olarak adlandırır ve bu yasa:

[...] tüm temel düşüncelerimizin her birinin, her bilgi branşımızın art arda üç farklı teorik halden geçmesine dayanır. Bu üç farklı hal, teolojik ya da kurgul hal, metafizik ya da soyut hal ve bilimsel ya da pozitif haldir. Başka bir deyişle, insan aklı, doğası gereği, tüm araştırmalarında, her şeyden önce karakterleri farklı olan ve hatta kesinlikle birbirine zıt olan bu üç felsefe yapma yöntemini kullanır; önce teolojik yöntem sonra metafizik yöntem ve son olarak pozitif yöntem. Bundan dolayı, tüm fenomenlere dair üç çeşit felsefe ya da üç çeşit genel düşünce sistemi birbirleriyle uyumsuzlar: Birincisi insan aklının zorunlu hareket noktasıdır; üçüncüsü oturmuş ve kesin halidir, ikincisi yalnızca bir geçiş görevi görür (Comte, 2019: 17-18; 1856: 25-26).

İlk olarak teolojik halde, araştırmalarını her şeyden önce varlıkların kendine has doğasına, kendisini etkileyen her şeyin ilk ve son nedenlerine, tek kelimeyle mutlak bilgilere yönelten insan aklı, fenomenleri, keyfi müdahaleleri evrenin tüm görünür anormalliklerini açıklayan az ya da çok sayıdaki, doğrudan ve kesintisiz doğaüstü etkenlerin etkisinin sonucu olarak görür. İlk halin sadece basit bir genel dönüşümü olan Metafizik halde ise, doğaüstü etkenlerin yerine soyut güçler, yani dünyanın çeşitli varlıklarının içinde olan ve tüm fenomenlere yol açmaya elverişli olduğu düşünülen gerçek kendilikler (cisimleştirilmiş soyutlamalar) geçer (Comte, 2019: 18). Comte'un metafizik olarak adlandırdığı düşünce tarzı, fenomenleri fani ya da ilahi iradelere değil, idrak edilen soyutlamalara atfederek açıklar. Bu aşamada o artık doğanın çeşitli faillerinin her birini oluşturan ve yönlendiren bir Tanrı değil, somut bedenlerin içinde olup onlara bir anlamda can veren ama onlardan farklı olan gerçek varoluşlar olarak kabul edilen bir güç, bir kuvvet veya gizli bir niteliktir (Mill, 2021: 18). Teolojik evrede olgular ruhsal ve Tanrısal öğelerle açıklanırken, metafizik evrede olgular soyut kavramlarla açıklanmaya çalışılır. Comte için önemli olan insan aklının bu iki halden pozitif aşamaya geçmesidir. Çünkü esas mümkün bilgiye, bu aşamaya ulaşmış insan aklı sahip olabilecektir ve insan aklı bu evreye ulaştığında evrenin başlangıcının nasıl oluştuğu ya da olguların ilk nedenlerinin neler olduğunu sorgulamaktan vazgeçecektir. Böylece insan hakkında bilgi sahibi olamayacağı her şeyden uzaklaşarak, gerçek pozitif bilgiye ulaşma amacıyla olacaktır.

Pozitif halde, mutlak nosyonlar elde etmenin imkânsızlığını kabul eden insan aklı, akıl yürütmeyi ve gözlemi birlikte çok iyi kullanarak kendini sadece fenomenlerin gerçek yasalarını, yani onların değişmez art arda geliş ve benzerlik ilişkilerini keşfetmeye adanmak için evrenin başlangıcını ve yönelimini aramaktan ve fenomenlerin örtük nedenlerini öğrenmeye çalışmaktan vazgeçer. Bu şekilde kendi gerçek sınırlarına indirgenmiş, olguları

açıklama işi, bundan böyle artık, bilimin ilerleyişinin gitgide sayısını azaltmaya yöneldiği çeşitli özel fenomenlerle kimi genel olgular arasındaki bir ilişkiden başka bir şey değildir (Comte, 2019: 19). Pozitif halde, olgular sadece gözlem ve deneye dayandırılarak açıklanabilir ve dolayısıyla insan aklı yalnızca olguları bilebilir. Kısaca bilimin işi ilk nedenler gibi insan aklının ulaşamayacağı, hatta bilemeyeceği bir şey için uğraşmak yerine, insanın duyuvar tarafından doğrudan algıladığı, gözlemlediği ve deneye doğrudan konu olabilecek olgular üzerinde çalışmaktır. İnsan aklı ancak bu şekilde davrandığı ölçüde olgun hale gelebilir. Yani insan aklının pozitif hale gelebilmesi için ilk iki aşamadan mutlaka geçmesi gerekir. İnsanın gözlem ve deneye ait bilgileri ortaya koyabilmesi için teoriler geliştirebilmesine ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bunu yapabilecek olan da olgun bir akıldır. Bu doğrultuda Comte (2019: 31) insan aklının fark edilmez adımlarla ilerlemek zorunda olduğunu belirtir. Çünkü teolojik felsefeden pozitif felsefeye bir anda ve bir aracı olmadan geçmek mümkün değildir. Dolayısıyla insan aklı geçiş felsefesi olarak metafizik yöntemleri ve doktrinleri benimsemek zorundadır. Çünkü teolojinin ve fiziğin birbirinden çok farklı olması, bu iki alanın düşüncelerinin birbirine oldukça zıt olması, insan aklının bu düşüncelerden birini kullanmak için diğerinden vazgeçmesi gerekir. Ancak insan aklı bu düşüncelerin birinden vazgeçmeden önce, karma bir karaktere sahip ve bu sayede kademe kademe bir geçişi gerçekleştirmeye özgü aracı düşünceleri kullanmak zorunda kalmıştır. Comte metafizik düşüncelerin doğal yönelimlerinin bu olduğunu ve bu düşüncelerin başka hiçbir faydasının olmadığını açıkça belirtir.

Pozitif felsefe, gerçek bir felsefenin temel öğretisidir ve Comte'un pozitif felsefeyi tanımladığı özellik, fenomenler dışında hiçbir şeye ilişkin bilginin olmadığı ve fenomenler hakkındaki bilginin mutlak değil görelidir. Bu doğrultuda, bir olgunun özünü ya da nasıl oluştuğunu değil, sadece o olgunun diğer olgularla nasıl bir bağlantı kurduğunu ve ardılık ya da benzerlik gösterme biçimindeki ilişkilerini bilebiliriz. Bu ilişkiler sabittir, yani aynı koşullar altındayken her zaman aynıdır. Fenomenleri birbirine bağlayan sürekli benzerlikler ve onları öncül ve ardıl olarak birleştiren sabit diziler kendi yasalarıyla ifade edilir. Fenomenlerin yasaları, onlar hakkında bildiğimiz yegâne şeylerdir. Dolayısıyla bizim için bilinmez olan şeyler, fenomenlerin temel doğaları, nihai nedenleri, etkin ve sonul nedenleridir (Mill, 2021: 14-15). Comte'un kendi ifadeleriyle bu konudaki düşünceleri şu şekildedir:

Gerek ilk gerekse ereksel nedenleri araştırmanın bizim için kesinlikle erişilmez ve anlamsız olduğunu düşünerek, pozitif felsefenin temel karakterinin, temel fenomenleri, tamamen keşfedilmeleri ve mümkün olan en az sayıya indirilmeleri tüm çabalarımızın amacı olan değişmez doğa yasalarına bağlı olarak görmek olduğunu görüyoruz. Gözlem bilimlerini

biraz ayrıntılı bir biçimde incelemiş olan herkes için şu an aşikâr hale gelmiş bir ilke üzerinde çok fazla durmak yararsızdır. Aslında, pozitif açıklamalarımızda hatta en eksiksizliklerinde, güçlüğü artırmamak için hiçbir şekilde fenomenleri doğuran nedenleri göstermek savında olmadığımızı, sadece bu fenomenlerin oluşum koşullarını kesin bir biçimde analiz etmek ve olağan art arda geliş ve benzerlik ilişkileriyle onları birbirine bağlamak iddiasında olduğumuzu herkes bilir (Comte, 2019: 32-33).

Comte'un pozitif felsefesinde ne ilk nedenleri ve ereksel nedenleri araştırmak ne de onlar hakkında bilgi sahibi olabilmek gibi bir şey mümkündür. Aslında Comte'un ilgilendiği konu bu bilinemezler hakkında bir bilgiye sahip olmak değildir, çünkü onların bilgisine insan aklının ulaşması imkânsızdır. Kısaca Comte'un düşüncesinde fenomenler haricinde bir bilgiye sahip olamayacağımız oldukça açıktır. Meyerson da Comte'un bu düşüncelerini eleştirir ve kendi görüşlerini bu eleştiriler üzerinden geliştirir. Comte ve Meyerson, bilginin doğası, yapısı ve bilimsel yöntem konusundaki yaklaşımlarında birbirinden tamamen farklı görüşlere sahiptir. Comte'un düşüncesinde, bilgi gözlem ve deney yoluyla elde edilirken, olayların nedenleri ve ilk doğalarını sorgulamak anlamsızdır. Meyerson ise, bilimsel bilginin gözlemin ötesine geçerek, nedenselliğin ve gerçekliğin doğasının anlaşılmasını sağlayabileceğini düşünür. Comte'un aksine Meyerson, bu metafizik unsurların bilimsel bilginin bir parçası olduğunu ve bunların bilimde yer alması gerektiğini ileri sürer.

Meyerson'un Pozitivizm Eleştirisi

Meyerson'un kendi bilim yorumunun, Comte ve Mach'ın pozitivizminin bir eleştirisinin doğrudan sonucu olduğunu belirtmek önemlidir. Meyerson'un temel tezi, bir bilim felsefesi olarak pozitivizmin yetersizliği üzerinedir ve pozitivizm bilimsel düşüncenin bazı temel bileşenlerinin hakkını veremez (Blumberg, 1932: 60). Meyerson'un pozitivizme yönelttiği eleştirinin özü şudur: pozitivistler bize bilimin neyi amaçlaması gerektiğini dayatıyorlar; ancak esas iş bilimin neyi amaçladığına bakmaktır. Bundan dolayı, mesele normatif değil olgusaldır. Meyerson bilimi iş başında incelediğinde şunu görmüştür: bilim hiç de yasa(lar) getirmekle yetinmez, hep nedenlere ulaşmayı arzular. Şu hâlde, bilimin asıl aradığı yasalar değil nedenlerdir (Kabadayı, 2011: 60). Bu doğrultuda bilimsel bilgi yalnızca nasıl sorusunu değil, niçin sorusunu da ele almalıdır. Böylece bilimin hem olguları betimleme hem de onları açıklama yönünde birbirini tamamlayan iki yönünün de olması gerekir. Pozitivizmin eksik kaldığı nokta burasıdır. Pozitivist düşünürler, bilimsel bilginin ne olduğunu tanımlarken, bilimsel bilgide metafizik olarak ele alınacak hiçbir kavrama ve bilgi biçimine yer olmadığı fikrinden yola çıkarak, bilimsel bilgiyi bu kavramlardan arındırmaya çalışırlar. Bu tartışma özellikle nedensellik sorunu

etrafında gelişir. Meyerson'un pozitivizm eleştirisi de büyük ölçüde nedensellik ve bilimde nedensel açıklamalar sorununu tartışmakla ilgilidir. Bir anlamda nedensellik teorisi onun tartışmasının merkezidir ve Meyerson nedenselliği bir özdeşlik ilkesine dayandırarak bu soruna bir çözüm sunmaya çalışır (Yakira & Bonnet, 2003: 269).

Meyerson'un pozitivist bilim anlayışına yönelik eleştirisi, onun nedensellik kavramında örtüktür. Pozitivistlere karşı Meyerson, bilimin sadece doğayı öngörme ve kontrol etme gibi özerk bir yetenek geliştirmek için betimleyici yasaların keşfedilmesiyle ilgilenmediğini teyit eder. Bunun yerine bilim, zihnin doğayı nedensel olarak açıklama yönündeki doğal eğiliminin baskısı altında yasalar üretir. Bilimin pratik uygulamaları, nedensel açıklama arayışının amacı değil sonuçlarıdır. Meyerson, henüz formüle edemediğimiz yasaların doğada var olduğunu varsaymamıza yol açan şeyin, zihnin doğasında var olan nedensel bir bakış açısı olduğuna inanır (Biagioli, 1988: 15). Onun nedensellik anlayışı, olaylar arasındaki zorunlu bağlantıyı ortaya koyar ve bu bağlantı, dünyayı anlamak ve açıklamak için kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, nedensellik yalnızca fiziksel olayları değil, aynı zamanda zihinsel süreçleri de kapsar. Meyerson'un felsefesinde, nedensellik ve özdeşlik ilkeleri birbiriyle uyumlu ve birbirini tamamlayan iki temel ilkedir. Yani, fiziksel olaylar ile zihinsel süreçler, bu iki ilkenin oluşturduğu ilişki sayesinde birbirine bağlanır.

Meyerson nedensellik ilkesinin, aklın en içsel ilkesi olarak kabul ettiği özdeşlik ilkesinin doğrudan ifadesi olduğu için a priori olduğunu iddia eder. Çünkü bu ilke onun için rasyonel düşüncenin özünü oluşturur. Dolayısıyla Meyerson'a göre, akıl-özdeşlik-nedensellik arasında dolaysız bir ilişki vardır ve bu ilişki, onun pozitivizme karşı getirdiği iki yönden eleştirinin temelini oluşturur. Bu eleştirilerden biri, bilimsel realizm yönündeki ısrarıdır, diğeri ise, bilimsel teorilerin açıklayıcı doğası üzerindeki ısrarıdır. Böylelikle Meyerson'un felsefesinin *realizm* olarak tanımlandığını ve bunun da pozitivizm eleştirisi bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini söyleyebiliriz (Yakira & Bonnet, 2003: 272). Genel olarak pozitivist düşüncede ya da özellikle Comte'un düşüncesinde, bilim yalnızca ampirik olarak gözlemlenebilen olgularla ilgilenir. Bilim sadece yasaların ve ampirik ilişkilerin bilgisini elde etmek için uğraşır ve bu ilişkilerin doğasıyla ilgilenmez. Kısaca duyular arasındaki ilişkileri temel alan pozitivist tutum, şeyler arasındaki ilişkilerle ilgilenmez. Ancak Meyerson'un tavrı pozitivist görüşün tam tersi yönündedir. O bilimin realist yapısını göz ardı etmeden, insan düşüncesinden bağımsız şeylerin varlığını kabul ederek bilimsel yasalar hakkındaki görüşlerini ileri sürer.

Mills (2015: 318) bu doğrultuda, Meyerson'un yalnızca Comte'un pozitivist anlayışına değil, daha geniş bir felsefi eğilime gönderme yaptığını belirtir. Meyerson'un bu eğilime yönelik eleştirisinden ayrılamaz olan şey, aklın bilimin tarihsel gelişimi aracılığıyla anlaşılması gerektiğine dair yeni bir metodoloji *épistémologie*¹ uygulamasıdır. Épistémologie, pozitivistizmin sadece bilimin eksik bir açıklaması olmadığını, aynı zamanda bilimin ilerlemesine de zarar verdiğini ortaya koyar. Buna göre Meyerson, bilimin kendi içkin ilkelerine göre işlev görme hakkını güvence altına almayı ve böylece insan aklının doğası ve sınırlarının tarihsel olarak belirlenmesi yoluyla gelecekteki tüm metafiziğe prolegomena sağlamayı umar. Meyerson pozitivist görüşlerin bilimin ilerlemesine rehberlik edebilecek ilkelere oldukça uzak olduğunu düşünür. Ayrıca o bilimin, pozitivistizmin kabul ettiği ilkelerin tam tersi yönünde ilerlediğini de düşünür. Meyerson (1930: 21) bu konuda, Comte'un çalışmalarının ününe ve yazılarının sahip olduğu prestije rağmen, hiçbir bilim insanının araştırmaları sırasında pozitivistizmin belirlediği ilkeleri takip etmeye çalışmadığını belirtir. Bir bilim insanının çok sayıda olgu ile karşılaştığında, sahip olduğu verilerin ve araştırma araçlarının, bu olguları yöneten yasaları ortaya çıkarmak için yeterli olup olmadığını sorgulayabileceğinden kuşku duymamak gerekir. Ancak hiçbir fizikçi, kimyager veya astronom, incelediği olguların yasalara uygun olup olmadığını sorgulamamıştır. Çünkü hiçbir bilim insanı, en gizli yerlerinde bile doğanın tamamen yasalara tabi olduğundan şüphe etmemiştir.

Comte'a göre bilimlerin ilerlemesi, insan aklının geçirmiş olduğu üç hal yasasına bağlıydı ve bu yasaya göre metafizik, teolojik aşama ile pozitif aşama arasında bulunan bir geçiş aşamasından başka bir şey değildi. Metafizik aşamada bilim, fenomenleri neden açısından tanımlar. Bu aşamada, bilim insanları hala gerçekliğin nasıl meydana geldiğini incelerler. Neden, insan zihni tarafından duyularımızın kökeninde, temelinde varsayılan şeydir. Fenomenler yalnızca şeylerin kendilerinde böylesine derin ve rasyonel bir nedenin etkisi olarak görülür. Ancak kronolojik ve aksiyomatik olarak bir öncekini takip eden pozitif aşamada, bilim insanları nedenleri göz önünde bulundurmaktan vazgeçmişlerdir. Aslında Meyerson esas olarak bu olumsuz metafizik anlayışına karşı çıkar. O gerçekliğin bilimsel açıklamasında metafizik arayışı dikkate alınmadığında, bilim tarihinin asla

¹ Fransızca *épistémologie*, kabaca *bilgi teorisi* değil, *bilim felsefesi* ile eş anlamlıdır. Ancak, bu terim yalnızca *bilim felsefesi* olarak çevrildiğinde, bu terimin anlamı tam olarak karşılanamaz. Çünkü Fransızca ilgili alt disiplin, *bilim felsefesinden ziyade philosophie des sciences* olarak adlandırılır ve yalnızca *kesin* bilimlerin değil, daha geniş anlamda bilimlerin incelenmesiyle sınırlı bir yaklaşımı ifade eder. Kısaca, *philosophie des sciences*, sadece matematik, fizik gibi kesin bilimlerle ilgili sınırlı değildir; sosyal bilimleri, biyolojiyi ve diğer bilimsel alanları da kapsar. Daha detaylı bilgi için bkz. Mills, 2015.

anlaşılamayacağını iddia eder. Meyerson ilk kitabı *Identity and Reality*'de bahsettiği gibi, epistemolog için, oluşun çeşitli unsurlarının ardında, duyumların kaynağı olarak nedenlerin varsayılması, tüm bilimsel açıklamaların ardışık ve sürekli olduğunu anlayabilmek için temel unsurdur (Laclos, 2017: 40-41). Comte'un metafizik karşıtı tutumunu eleştiren Meyerson, özellikle Comte'un yapmış olduğu bilim tanımı ve faydası üzerine yaptığı açıklamaların geçerliliğini sorgular:

Comte'un çıkarımının, bilimin tanımı açısından bile herhangi bir değeri olup olmadığını sorgulamak gayet mümkündür. Aslında, onun akıl yürütmesinin temelinde bir varsayım bulunmaktadır: herhangi bir yolla bize az ya da çok doğrudan etki edebilecek, yani faydalı bilgi olarak görülebilecek olanı, bize hiçbir zaman bir faydası olmayacak olandan daha önce ayırt edebileceğimiz varsayılır. Eğer durum böyle olmasaydı, Comte'un ortaya koyduğu ayırım anlamını yitirirdi, çünkü bu ayırım, herhangi bir sınır belirlememizi mümkün kılmazdı. Ancak, bu varsayımın savunulamaz olduğunu anlamak oldukça basittir. Evren, bizimle olan ilişkileri bağlamında tek bir bütün olarak ele alınmalıdır. Evrenin tüm parçaları birbirleriyle etkileşim halinde olmalıdır ve bu parçaların hepsi, doğrudan ya da dolaylı olarak bize etki edebilir. Eğer evrenin bizimle hiçbir şekilde ilişki kurmayan bir parçası olsaydı, bu, Comte'un dediği gibi bilmemize gerek olmayan bir şey değil, sadece bilinemeyecek ve hatta varlığı düşünülemeyecek bir şey olarak kabul edilirdi. Başka bir deyişle, var olmayan bir şey (Meyerson, 1930: 23).

Comte'un bilimsel bilgiye ulaşma konusunda koyduğu katı sınırların, Meyerson'un düşüncesi açısından bir anlam taşımadığı yukarıdaki alıntıda açıkça görülür. Meyerson, evrenin her bir parçasının bilimsel bilginin oluşumuna katkı sağladığını düşünür. O bilimsel olana ulaşma konusunda, bilim insanının aradığı şeyin sonuçtan ziyade yöntem olduğunu belirtir ve burada asıl olan bilim insanının hangi yoldan bu bilimsel bilgiye ulaştığıdır. Bu yüzden Meyerson bilim insanının ileri sürdüğü iddialarını kontrol etmek için genel olarak bilim tarihine bakılması gerektiğini düşünür. Onun için bireysel düşünce değil kolektif düşünce önemlidir. Bu noktada Meyerson bilim tarihinin öneminden şu sözlerle bahseder:

[...] bilim insanının iddialarını kontrol etmek için bireysel düşünce yerine, kolektif düşünceye yönelmesi, bu kavramların kökenini ve evrimini tarihte araması gerekir. Nihayetinde, bu yol ne dolambaçlı gibi görünse de, sağduyu ile ilgili sorunları çözmek için bilim tarihinden faydalanmamız gerekecektir. Bu yaklaşım, Auguste Comte'un övgüyle bahsettiği yönteme benzer. Ancak, her ne kadar onun gibi iç gözlemlerle ilgili (introspective) bir psikolojinin mümkün olduğunu inkâr etmeyi düşünmesek de, elde ettiğimiz sonuçlar pozitivizmin kurucusunun ileri sürdüklerinden çok farklı olduğu için, insan zihnini yöneten yasaları keşfetmek için a posteriori yöntemin verimliliğini ilan ettiği için Comte'un büyük övgüyü hak ettiğine inanıyoruz (Meyerson, 1930: 7-8).

Kavramların doğuşunu hatta bu kavramların süre gelen zamanda geçirdiği değişimleri incelemek, bilimsel teoriler arasındaki hangi ilkelerin geçerli olduğunu tespit

etmek için önemlidir. Bu nedenle bilim tarihinin yardımı olmadan, teorilerde kullanılan kavramsal yapıların geçirdiği değişim ve dönüşümleri kavramak imkânsızdır. Bu konuda Mills (2015: 334), kavramsal değişim anlarını incelemenin, bilimsel akıl için hangi ilkelerin gerekli olduğunu, çeşitli bilimsel teoriler arasındaki geçişi hangi ilkelerin yönettiğini tespit etmek için gerekli olduğunu belirtir. Dolayısıyla hem Comte hem de Meyerson için tarihsel araştırmanın sonuçları, yalnızca belirli bir teoriye uygun kavramsal yapıları ortaya koymakla sınırlı değildir. Bu sonuçlar, Comte'un insan zihninin genel gelişim yasası olarak adlandırdığı yasa aracılığıyla, insan zihninin zaman içindeki gelişimini ve onun doğasını daha iyi anlamamıza da olanak sağlar. Hem Comte'un hem de Meyerson'un felsefi projelerinde, tarihsel analizin ortaya çıkardığı belirli teorilerin kavramsal şemaları, insan aklının özelliğini belirlemek için gerekli unsurlardır. Meyerson'un düşüncesinde, tarihsel araştırma bir araç değil amaç olarak görülür. Mills bu soyutlama düzeyinde Comte'un pozitif yönteminin tarihsel yanının Meyerson'un kendi épistémologie'sine çok benzediğini de vurgular. Comte'un pozitif felsefesinde, bilimsel bilginin tarihsel yönünün olduğu düşüncesi, Meyerson'un da benimsediği ve düşüncesine aksettği bir fikirdir. Ancak Meyerson, Comte'un metafiziğe karşı olan sert tutumunu eleştirir ve Comte'un bu konuda söylediklerini reddeder. Bu durum, onların düşüncelerinin temelde ne şekilde farklılaştığını gösterir.

Meyerson, aklın özdeşlik yoluyla sadece etkileri değil, aynı zamanda nedenleri de anlamaya çalıştığını belirtir. Başka bir deyişle, Meyerson Comte'un nedensel açıklamaların metafiziğin işi olduğunu savunmasıyla aynı görüştedir. Ancak Meyerson, a posteriori yöntemin bile bilimsel açıdan metafiziksel bir temel taşıdığını öne sürer. Aslında Meyerson, araştırmalarını aklın her zaman aynı ilkeye göre işlediğini, tarihsel değişim boyunca her yerde mevcut ve değişmez olduğunu ortaya koymak için yapar. Yani, Parmenides'ten Einstein'a bilim tarihi, insan düşüncesinin farklı aşamaları boyunca bir ilerleme ya da gelişmeye tanıklık etmez. Meyerson, Comte'un üç akıl yürütme biçimini kabul eder, ancak bunların birer aşama olduğunu reddeder. Aksine, bunlar belirli bir tarihsel dönemde az çok birbirine karışmıştır. Meyerson, tarihsel değişimi veya bilimsel teoriler arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmayı değil, insan aklının tek bir ilkesinin veya şemasının bu değişimin mekanizması olduğunu göstermeyi amaçlar (Mills, 2015: 335-336). Meyerson'un bu konuda iki temel amacı vardır: Birincisi, bilimin, felsefenin yasakları olmaksızın, temelde metafiziksel temellere dayanan kendi için ilkelerine göre, işleyişini yeniden savunmak; ikincisi ise, düşünce ürünlerini tarihsel bir bakış açısıyla inceleyerek aklın temel ilkelerini tanımlamak ve böylece bilimsel bilginin metafiziksel

temele dayanan haklarına saygı gösteren gelecekteki herhangi bir metafiziğe prolegomenon sağlamak. Meyerson'un épistémologie'si, bilimin metafiziksel bir temele dayandığını kabul ederek, metafiziğin bilimsel düşüncenin gelişimini engellediği anlayışını reddeder. Aynı zamanda tüm bilgiyi sadece yasalarla yönetilen gözlemlerle sınırlamayan, tarihsel bir perspektife sahip olan felsefeye de bir alan açar (Mills, 2015: 344).²

Meyerson, Comte'un pozitivist görüşlerini reddederken, metafiziğin tüm bilimlere nüfuz ettiğini ve bilim insanlarının olguların akışının ardında bir neden bulmakla ilgilendiğini belirtir. Onun amacı, tüm düşüncenin entelektüel temeline ulaşmaktır. Filozof, düşüncenin tarihsel ürünleri üzerine düşündüğünde, insanlığın psikolojik temellerine ulaşmak için metafiziğin kaynaklarına başvurabilir: O, düşünce sürecinde yer alan aşkın ya da metafizik bir mantık kurar. Bu anti-pozitivizm, Meyerson'un Comte ile aynı yöntemi kullanması ve aynı amacı taşıması açısından meşrudur: filozof, insan zihninin yasalarını belirlemek için "bilimsel düşüncenin ürünlerinin a posteriori analizini" yapmalıdır. Sonuç olarak, Meyerson'un çalışması salt bir bilim felsefesi değildir (Laclos, 2017: 38-39). Dolayısıyla Meyerson Comte'un bilime tarihsel olarak yaklaşılması gerektiği düşüncesini kabul eder, ancak Comte'un katı pozitivist tutumunu metafiziği dışarıda bırakmak istediği için reddeder. Çünkü bilimsel açıklamalar yapmak için nedenleri tanımlamak gereklidir, bu yüzden de bilim ve metafiziği ayırmak imkânsızdır. Bu nedenle Meyerson'un düşüncesinde, bilimin tarihsel olarak soruşturulması, birbiriyle ilişkili olarak hem betimleyici hem de açıklayıcı şekilde gerçekleşir. Bilimin betimleyici yönü, pozitivist tutumun kullanmış olduğu bilimsel yöntemi temsil eder, ancak bu bilimsel olana ulaşmak ve onu soruşturmak için yeterli değildir. Bu yüzden Meyerson bilimin asıl amacının açıklama olduğunu düşünür ve pozitivist tutumun bilimsel yaklaşımının eksik yönlerini bu doğrultuda vurgular. Bu şu anlama gelir: Bilimsel bir düşünce, ampirik gerçeklikleri içerir, fakat aynı zamanda metafiziksel unsurları da barındırır. Bilim ancak bu iki alanın birleşimiyle daha yetkin açıklamalar yapabilir. Bilim bu yetkin açıklama hedefini gerçekleştirdiğinde, özdeşlik ilkesine vararak amacına ulaşmış olacaktır. Meyerson'un pozitivism eleştirisi ve felsefi düşünceleri, özdeşlik ilkesini temele alarak, bilimde nedensel açıklamalar sorunu üzerinde şekillenir. Bu şekilde, Meyerson bilimsel açıklamalar için ampirik ve metafiziksel unsurların birleşmesi gerektiğini ileri sürer.

² Brunschvicg, a priori (matematiksel/analitik) ve a posteriori (ampirik/sentetik) bilgileri birbirine doğrudan karıştırmadan ilişkilendirerek, Meyerson'un ne a priori ne de a posteriori olan ve sorunlu kabul ettiği etkin nedensellik kavramını savunabileceğini gösterir. Etkin nedenselliği açıklamak, a priori ve a posteriori bilgilerin nasıl bir araya geldiğini anlatmak demektir. Brunschvicg, bu iki tür bilgi arasında bir etkileşim olduğunu, ancak bu ikisinin arasında gerçek bir temas olmadığını belirterek, Meyerson'u felsefesinin en önemli gerilimiyle problematik bir yüzleşmeden kurtarır (Biagioli, 1988: 30).

Meyerson'un Bilim Tasarımı

Meyerson, bilimde iki temel ilke olduğunu belirtir: İlk ilke, bilimin doğanın düzenli olduğu hakkındaki neredeyse kesin bir inanç üzerine kurulu olduğudur. İkinci ilke ise, doğanın kendisinin düşünceyle anlaşılabilir olduğunu gösterme umudunun sürekli bir umut olduğudur. Bu iki ilke, bilimin hem geçmiş dönemlerinde (bu, bilim tarihinden anlaşılacaktır) hem de mevcut bilim anlayışında birlikte uygulanmıştır. Bu ilkeler, birbirlerine sürekli olarak yönlendirdikleri için etkileri birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Deneysel olgular, yeni olguların bulunmasına yol açan teorilerin oluşturulmasına yardımcı olur. Ancak, aynı zamanda özdeşlik ve koruma kaygıları da deneysel bilimin her aşamasında, görüşlere aldanmadan bakıldığında bu a priori öğeleri yoğun olarak içeren deney biliminin her aşamasında varlıklarını hissettirler (Güzel, 2011: 29). Meyerson böylece bilimin birbiriyle ilişkili, *betimleyici* (descriptive) ve *açıklayıcı* (explanatory) olmak üzere iki faaliyeti olduğunu düşünür. Meyerson bilimin betimleyici yönüne *yasalı bilim*, açıklayıcı yönüne ise *nedensel bilim* adını verir. Yasalı bilim olguları betimleyerek tahmin eder ve yasalılık ilkesi, geleceğin geçmişi yeniden üreteceği varsayımına ya da inancına dayanır. Bu olacak olanın, olmuş olanla aynı olacağı anlamına gelir. Ancak bunlar nedensellik ilkesi için geçerli değildir. Nedensel bilim ise, yasalı bilimin keşfettiği yasaları açıklama görevini üstlenir (Hillman, 1938: 73; Yakira & Bonnet, 2003: 278).

Bilimin dış dünyadan bağımsız varlığa dayandığı fikri, yani bilimin metafiziksel bir yönünün olduğu fikri, bilimin ontolojik özelliğini yansıtır. Bu, bilimin yalnızca duyularla algılanan somut gerçeklere değil, aynı zamanda bu gerçeklerin ardında yatan değişmez, soyut ilkelere de ulaşmayı amaçladığı anlamına gelir. Meyerson, bilimin asıl hedefinin, doğanın temel yasalarını ve değişmez düzenini anlamak olduğunu savunur. O bu nedenle, bilimi yalnızca olguların kaydedilmesiyle sınırlandırmaz. Kısacası bilim, sadece gördüğümüz ve duyularımızla algıladığımız şeylere dayanmaz. Bunun yerine, dış dünyanın arkasında yatan değişmez ve soyut bir düzeni bulmaya çalışır. Bilim duyusal izlenimlerin ötesine geçerek, gözlemlenenlerin ardındaki nedenleri ve değişmez yasaları anlamaya çalışır. Yani bilim, duyusal verilere dayanır ama onları yeterli bulmaz ve bilim daha derin, soyut bir düzen arayışına yönelir. Bu nedenle, Meyerson'a göre bilimin amacı, sadece görünen dünyayı değil, onun arkasındaki rasyonel yapıyı keşfetmektir. Bu anlamıyla Meyerson'da ontoloji, gözlem kanıtlarını anlamak ve yorumlamak için gerekli olan kabullere ve altta duran dayanaklara karşılık gelir. Buna göre, betimleyici bilim gözlem kanıtlarıyla meşgul olurken, açıklayıcı bilim gözlem dayanaklarına bakar. Bilimin tek işi olguların betimlenmesi ve tahmini değildir. Beri taraftan, yasalılığa inanmak,

doğanın düzenli olduğunu da peşinen kabul etmek demektir. Şu hâlde, bilimin ontolojik özelliği kaçınılmazdır; bu özellik aklın özdeşleştirme etkinliğinden kaynaklanmaktadır. Aklın açıklayıcı yapısı da bununla ilgilidir. Bu nedenle, Meyerson açıklama ve özdeşleştirmeyi bir ve aynı görür (Kabadayı, 2009: 168). Meyerson'un felsefesi öncelikle bilim insanların teorilerine yükledikleri ve dünyanın kendisine yansıttıkları anlamı kavramayı amaçlar. Meyerson'un amacı teorilerin anlamını açıklamaktan ibarettir ve herhangi bir hipotezin formülasyonu özdeşliğin genel formuna dayanır (Laclos, 2017: 56). Meyerson pozitivist teorilerdeki, metafiziğin reddi üzerine yapılan açıklamaların, metafiziğin rasyonel olarak gerekçelendirilmesi için yeterli olmadığını ve bu düşüncenin eksik yönü olduğunu vurgular. Pozitivist görüş bilimin yalnızca betimleyici yönüne vurgu yapar, ancak bilimin sadece betimleyici değil açıklayıcı yönünün de olması gerekir. Meyerson (1991: 379), bilimin başarısının altında yatan sebebin, salt tahminle ya da salt yasalara dayalı bilimle sınırlı olmadığını ve aynı zamanda bilimin açıklayıcı yönünün de olduğunu belirtir. Ayrıca bilimin bu açıklayıcı yönü kapsadığını da kabul etmek gerekir. Bilim insanı sadece doğada gördükleriyle yetinmeyip olayların nasıl oluştuğunu anlamak ister, bu yüzden bilimin her zaman açıklamaya ihtiyacı vardır.

Doğanın anlaşılabilir olduğu bir gerçektir, fakat bunun nedenleri görüş alanının dışında kaldığı için anlaşılabilirlikten uzaktır. Dolayısıyla bilimdeki nedensellik ilkesinin özünde doğanın rasyonelliği ilkesi vardır. Böylece, bu ilke bilimin realist ya da ontolojik özelliğini ortaya çıkarır, çünkü gerçek nesnelere varlığı, başka türlü açıklanamayan gözlemlenen çeşitlilik ve değişimi açıklamak için zihin tarafından talep edilir (Laclos, 2017: 57; Blumberg, 1932: 74-75). Pozitivist bilim anlayışının yetersiz kaldığı nokta burasıdır. Çünkü bu görüş, bilimsel araştırmaların yalnızca olgular alanında yapılabileceği inancından yola çıkar ve bu doğrultuda metafiziğin rasyonel olarak gerekçelendirilemediği için reddedilmesi gerektiğini iddia eder. Ancak Meyerson bilimin görevinin sadece olguları tanımlamak olmadığını düşünür ve bilimin metafiziksel yönünün de olduğunu her daim vurgular. Ayrıca Meyerson, bilimin metafiziksel olarak realist olduğunu savunur ve bu onun bilim felsefesinin realizm³ olarak tanımlanmasına sebep olur. Ancak onun felsefesi, realizmin alışılmış anlamından farklıdır ve bilimsel çalışma için şeylerin vazgeçilmezliğine dair bir teoridir. Bilim, şeyler olmadan var olamayacağı için realisttir; bilim zorunlu olarak onların duyumdan, gözlemden ve teoriden bağımsız olarak *orada* olduğunu, bilimsel

³ Yakira & Bonnet (2003), Meyerson'un bilim felsefesinin realizmden ziyade *res-alizm* olarak adlandırılabilirliğini ifade eder. Bu şeylerin gerçekliği teorisi olarak düşünülebilir. Çünkü bilimin realist yönü, insan düşüncesinden bağımsız şeylerin varlığını talep etmesi üzerinedir.

yasaların onların davranışlarının yasaları ya da içinde buldukları ilişkilerin biçimsel ifadesi olduğunu varsayar (Yakira & Bonnet, 2003: 273).

Pozitivist anlayışta, bilim yalnızca olguları analiz eder ve yasaları formüle eder. Böylece bilim, sadece deneyle kontrol edilebilecek ve doğrulanabilecek olan fenomenlerle ilgilenerek, metafizik ögelerden arındırdığı bilimsel bilginin temelini sağlamlaştırılmış olur. Meyerson'un eleştirdiği nokta tam da burasıdır. Meyerson bilimin sadece pozitif bir tutum sergilemediğini şu şekilde açıklar:

Bilim pozitif değildir ve hatta Auguste Comte ve yandaşlarının bu terime verdiği tam anlamıyla pozitif veriler, yani “tamamen ontolojiden arındırılmış” veriler bile içermez. Ontoloji bilimin kendisiyle bir bütündür ve ondan ayrılamaz. Onları ayırıyormuş gibi yapanlar, farkında olmadan, kendilerine tanıdık gelen, geçmişin bilimi tarafından az ya da çok dönüştürülmüş bir sağduyu olan eski bir metafizik sistemi kullanmaktadırlar. Dolayısıyla pozitivist yaklaşım gerçekten de hayal ürünüdür. Bu, ne modern bilime ne de insanlığın evrim sürecinde bildiği herhangi bir şeye tam olarak karşılık gelir; aynı zamanda düşünce alışkanlıklarımızda öylesine büyük bir değişiklik ve sarsıntı yaratır ki, bunu kavramakta ve özellikle tüm sonuçlarını değerlendirmekte son derece güçlük çekeriz (Meyerson, 1930: 384).

Meyerson'un bu açıklamalarından da anlaşılacağı gibi, metafizik bilimden hiçbir şekilde ayrı tutulamaz. Çünkü bilim ampirik yasalar ortaya koyarak ilerlemeye çalıştığında, bir yönü hep eksik kalacaktır. Gerçekliği açıklamaya çalışan bilim, bunu yalnızca ampirik yasalar ortaya koyarak yapamaz, bu yüzden de bilimin gerçekliğin metafiziksel yönünü de kabul etmesi gerekir. Meyerson'un düşüncesinde bilimin amacı budur. Kısaca akıl bir olgunun açık tanımıyla yetinmeyip daha ileriye gitmeye çalışır ve bir olguyu sadece tanımlamak yeterli değildir, onun açıklanması da gereklidir. Bu yönüyle açıklamanın, özdeşlik ilkesiyle aynı olduğunu düşünen Meyerson, gerçekliğin açıklanmasında bu özdeşlik ilkesinin öneminden bahseder.

Bilimsel araştırmalar, yeni teoriler önererek yeni ampirik gerçeklerin ve dolayısıyla yeni yasaların keşfedilmesine sebep olabilir. Bilimsel süreç boyunca, ampirik keşifler ve teorik yenilikler bir araya gelerek birbiriyle iç içe geçer ve bilimsel bilginin gelişimini sağlar. Bu iki eğilimden biri olguların temelinde bir gerçeklikler dünyası olduğunu ileri sürer, diğeri ise bu olguların sadece tanımlanmasıyla yetinmeyerek, bu olguların açıklamasını yapmaya odaklanır. Bilim insanının olguların yasalarının ötesinde aradığı şey ise, onların nedenleridir ve bu durumda *neden* pratikte açıklama ile eş anlamlıdır. Akıl, ancak bir olgunun nedeni verildiğinde tatmin olabilir (Keeling, 1926: 95). Meyerson (1930: 43) bu konuda, bilim tarihine bakıldığında, sonucun zorunlu olarak

nedenden kaynaklandığını gösteren bir örneğin olmadığını ve nedensellik ilkesinin, nesnelerin zaman içindeki varoluşuna uygulanan özdeşlik ilkesinden başka bir şey olmadığını düşünür:

Dış dünya, doğa, bize sonsuz bir değişim içindeymiş, zaman içinde durmadan değişiyormuş gibi görünür. Oysa nedensellik ilkesi bunun tersini varsayar: anlamamız gerekir ama bunu ancak zaman içinde özdeşlik varsayarak yapabiliriz. Buradan değişimin yalnızca görünür olduğu sonucu çıkar; değişim zorunlu olarak yalnızca gerçek olan bir özdeşliği açığa çıkarmalıdır. Yine de burada bir çelişki var gibi görünür. Farklı olduğunu algıladığımız bir şeyi nasıl özdeş olarak düşünebilirim? Bununla birlikte, ilk bakışta uzlaşmaz gibi görünen şeyleri bir dereceye kadar uzlaştırmanın bir yolu, tek bir aracı vardır. Şeylerin unsurlarının aynı kaldığını, ancak düzenlerinin değiştiğini varsayabilirim; sonuç olarak aynı unsurlarla farklı manifoldlar yaratabilirim, tıpkı aynı harflerin yardımıyla bir trajedi veya komedi yazılabileceği gibi. Böylece “şeylerin üretiminin ve yok oluşunun yalnızca unsurlarının birleşmesi ve çözülmesi olduğunu” kavrayabilirim (Meyerson, 1930: 92-93).

Meyerson (1930: 384) bilimin amacının, doğayı açıklamamızın yanı sıra onu anlamamızı sağlamak olduğuna önemle dikkat çeker. Bilim gerçekliği giderek rasyonelleştirme çabasında olmalıdır. Bilimin, doğanın düzenlenmiş olduğuna dair tam bir inancı vardır. Aynı zamanda bilim, doğanın kendisini anlaşılabilir olarak göstereceğine de inanır. Bilimin her bölümüne bu iki ilke aynı anda uygulanır ve uygulanmaya devam eder. Ancak bilimin yaklaşımında, ampirik olguların yalnızca yeni olguların keşfedilmesini sağlayan teorilerin kurulmasına hizmet etmekle kalmayacağını, aynı zamanda, görünüşe rağmen bu a priori unsurlarla doymuş olan ampirik bilimin her adımında koruma, özdeşlik düşünceleri de araya girer. Dolayısıyla Meyerson (1930: 226-227), yalnızca özdeşliği onaylayan, ondan gelen ya da ona götüren yasaların bize hem şeylerin özünü vereceğini hem de bizim anlayışımıza uygun görüneceğini düşünür ve yalnızca bunları mükemmel bilgiyle bilebileceğimizi ileri sürer. Bu aklın kavramaya yönelik ve aklın şeylerin rasyonelleştirilmesine yönelik çabasıdır, ayrıca bu aklın normal işlevi olan ve zaman içinde özdeşlik ilkesinin yardımı olmadan başaramayacak bir çabadır.

Bilim bilindik olguları açıklamak için, kurgusal varlıkları kullanır ve bunları geçici olarak yaratır. Örneğin, doğrudan duyularla bildiğimiz ısının kalorifik bir sıvı kurgusuyla açıklanması, benzer şekilde ışığın eter ile açıklanmasını düşündüğümüzde, bilimin açıklayıcı özelliklere sahip kurgular yarattığı ortadadır. Dolayısıyla kurgusal varlıkları varsayan teorileri, gerçekliğin kabul edilebilir bir görüntüsünü sağladıkları için önemsiz teoriler olarak değerlendiremeyiz. Bu teoriler aklımız için vazgeçilmezdirler. Bilime hâkim olan her genel teori, açıklayamadığı bazı gerçekleri ve kendisiyle çelişen diğer gerçekleri bir kenara bırakmak zorunda kalmıştır. Açıklama arayışının temelinde, doğanın

açıklanabilir olduğu ve doğanın düzenli olduğu varsayımı yatar. Doğanın düzenliliği ya da yasallığı onun rasyonelliğinin bir sonucundan başka bir şey değildir (Keeling, 1926: 96).

Hepimizin duyularımızı somutlaştırmaya ya da nesneleştirmeye yönelik bir eğilimi vardır. Onları kendi dışımıza yansıtırız; onlar sayesinde bir şeyler yaparız. Bu eğilim sağduyunun ta kendisidir. Sağduyu, algılar aracılığıyla, tek bir duyudan ya da farklı duyulardan gelen çoklu duyulardan bir şeyin birliğini üretir. Örneğin, bu sandalyenin varlığının zamansal sürekliliğini garanti eder; ama aynı zamanda bu sandalyenin hem kahverengi hem de rahat olarak algılanmasını sağlar (Laclos, 2017: 46). Duyularımızı somutlaştırma ve nesneleştirme eğilimimiz, dünyayı daha anlaşılır kılmak için verdiğimiz çaba ile bağlantılıdır. Biz algılarımızı, dış dünyadaki nesnelere yansıttığımız zaman aslında onları anlamlandırmaya çalışmış oluruz. Algularımız da sağduyunun yardımıyla, bir nesnenin veya doğadaki herhangi bir olayın sadece görünür kısmını değil, onun bir bütün olarak anlaşılmasını sağlar. Aslında sağduyunun, tek bir duyudan gelen verilerden ziyade, farklı duyulardan gelen bilgileri birleştirerek bir nesnenin bir bütün olarak ve sürekli bir varlık olarak algılanmasını sağlar. Bu noktada karşımıza Meyerson'un zamanda özdeşlik düşüncesi çıkar. Çünkü bu düşünce bir nesnenin, bir olayın veya herhangi bir teoride var olan değişmez doktrinlerin anlaşılması için gereklidir. Bir şeyin zaman içinde aynı kalabilmesi için, o şeyin zamanla birlikte değişse bile özünü koruması gerekir. Zamanda özdeşlik düşüncesi bu anlamıyla, varlıkların bir sürekliliği olduğu fikrine dayanır ve bu süreklilik, onların geçmişte, şimdide ve gelecekte aynı şey olarak kalmasını sağlar.

Meyerson zamanda özdeşlik varsayımının aklımızın ayrılmaz bir parçası olduğunu ve bu varsayımın bilimsel teorilerin kendiliğinden ortaya çıkmasını veya gelişmesini kolaylıkla açıkladığını belirtir. Aynı şekilde Meyerson bu varsayımla, bilimde neden tek bir atomik doktrin değil de belirli temel ve ortak özelliklere sahip olmakla birlikte, büyük ölçüde farklılık gösteren ve hatta çoğu zaman birbirleriyle çelişen bir doktrinler çokluğu olduğunu da anlayabildiğimizi ileri sürer. Çünkü bunlar, bir ve aynı eğilimin etkisi altında, belirli bir grup olgunun incelenmesi yoluyla kısmen bağımsız olarak yaratılan kavramlardır, ayrıca bunlar sanıldığı gibi tek bir teorinin türevleri değildir (Meyerson, 1930: 95). Kısacası Meyerson aklımızın her yerde, görünüşte oldukça çeşitli olan biçimlerde, farklı olanı aynı olana indirgeyerek açıklamaktan ibaret olan, temelde aynı olan tek ve benzersiz bir yöntem uyguladığını ileri sürer (Meyerson, 1991: 522). Bu yöntem zamanda özdeşlik düşüncesidir ve Meyerson zaman içinde özdeşliği öngören her önermenin, kendisinin önerdiği özel bir terim olarak, *akla yatkın (plausible)* olduğunu şu şekilde ifade eder:

Zamanda özdeşliği öngören her önerme bize a priori olarak yüksek bir doğruluk ihtimali taşıyor gibi görünür. Bu özdeş önermeler, zihinlerimizi hazır bulur, onları etkiler ve gerçeklerle çelişmediği sürece zihnimiz tarafından kolayca benimsenir. Belki de a priori ile a posteriori arasında yer alan bu kategorideki ifadeler özel bir terim uygulamak akıllıca olacaktır. Daha iyi bir terim bulamadığımız için *akla yatkın* terimini önerebiliriz. Dolayısıyla zaman içinde özdeşliği öngören her önerme, her korunum yasası akla yatkındır (Meyerson, 1930: 147-148).

Meyerson böylece tüm özdeş ifadelerin akla yatkın olduğunu, yani ampirik onaylamaların düzenliliğine bağlı olmayan bir tasdiki sağladığını ileri sürer. Bilimsel yasaların ve ilkelerin mutlak zorunluluğundan bahsedemeyeceğimiz için Meyerson bu yasa ve ilkelerin ancak akla yatkın olduklarını belirtir. Bu yönüyle özdeşleşmenin açıklayıcı gücü, bu sürecin deneysel olarak keşfedilen doğa yasalarını zamanda özdeşlik ifadelerine dönüştürerek, bu yasaları başka türlü olabileceklerinden daha akla yatkın, yani akıl için daha kabul edilebilir hale getirmesinden kaynaklanır (Hillman, 1938: 77-79).⁴ Zamanda özdeşlik arayışı, aslında zihnin rasyonellik arayışıdır. Zihnin rasyonellik arayışı, temelde değişmez ve tutarlı olan şeyleri, yani zaman içinde sabit kalan özdeşlikleri bulma çabasıdır. Zihin, bir düşünceyi ya da önermeyi rasyonel olarak değerlendirdiğinde, aslında o düşüncenin ya da önermenin değişkenlik göstermeyen, tutarlı ve kendi içinde uyumlu bir yapıya sahip olup olmadığını inceler. Bir önermenin zihinde rasyonel olarak kabul görmesi, onun basit bir özdeşlik ifadesine, yani açık, tutarlı ve zamana karşı değişmeyen bir yapıya yaklaşmasına bağlıdır. Kısacası, zihnin rasyonellik talebi, önermelerin mantıksal tutarlılık ve süreklilik taşımasını ister.

Meyerson bu doğrultuda atom teorisinin epistemolojik yönüne dikkat çekerek, Platon öncesinden beri atomcuların hem Eleatiklerin teorilerini hem de Herakleitos'un eleştirilerini dikkate alarak, her ikisinin de ötesine geçtiklerini ve değişen görünüşü korurken aynı zamanda varlığın özündeki değişmezliği de muhafaza ettiklerini belirtir. Eleatikler varlığın tekliği kavramını terk ederek bu ikisini uzlaştırırlar. Varlık çoklu hale gelir ve uzayda yer değiştirme yoluyla fenomenler yaratır. Antikçağ bilimine hâkim olan atomculuk, Ortaçağ'da tutulmaya uğrar ve yerini Peripatetik anlayışlara ya da doğrudan Peripatetik felsefeden gelen anlayışlara bırakır (Meyerson, 1991: 495). Atom teorisine baktığımızda, Antikçağ'dan Ortaçağ'a kadar geçen süreçte bu teoride bazı değişimler ve dönüşümler yaşanmıştır. Ancak bu, atom teorisinin temel yapısında veya özünde bir değişim olduğu anlamına gelmez. Aslında atom teorisi, özünü koruyarak başka teorilerin

⁴ Hillman bu noktada, bu açıklamanın tatmin edici olup olmadığını, ayrıca Meyerson'un, bilimsel açıklamanın, bilimsel yasaları zaman içinde özdeşlik ifadelerine indirgeme girişiminden ibaret olduğunu ve böylece akla yatkınlıklarını artırarak onları zihinlerimiz için daha kabul edilebilir hale getirdiğini düşünmekte haklı olup olmadığını sorgulayarak, onun bu konuda yanıldığını düşünür. Daha detaylı bilgi için bkz. Hillman, 1938.

gelişmesine zemin hazırlamıştır. Atomla ilgili ortaya atılan her teori, bu teorilerin kalıcı ve değişmez bir unsuru tarafından şekillendirilmiş ve aynı temel açıklama ilkesine bağlı kalmıştır. Yani, değişen kısımlar olsa da teorinin özünde bir süreklilik ve tutarlılık vardır. Bu noktada Meyerson (1991: 497), atomcu teoriler arasında belirgin bir süreklilik olduğunu vurgular. Modern teoriler, atom kavramını açıklarken eskilerin sahip olmadığı kadar detaylı ve kesin ölçümler yapabilme yeteneğini geliştirmiş olsa da temel yapı değişmemiştir. Esasen, bu teorilerde değişen şeyler bile, kalıcı olan temellerle; farklılık gösteren unsurlar ise, benzerlikler aracılığıyla açıklanmaktadır. Bu açıklamalar hâlâ uzayla ilgili matematiksel bir fonksiyonun kullanımıyla yapılmaktadır, yani yöntem değişmemiştir.

Meyerson nedenselliğin de aslında zaman içinde bazı şeylerin özdeşliğini koruma eğiliminden ibaret olduğunu savunur. Bu eğilim, zihnimizin buna karşı gösterebileceği dirençleri aşacak kadar güçlüdür ve gerekirse bu özdeşlik fikri, değişmez bir varlık (töz), soyut bir kavram ya da türetilmiş bir ilke haline getirilir. Başka bir deyişle, nedensellik anlayışımız, değişimin arkasında sürekli bir şeyler aramaya dayanır ve zihnimiz bunu kabul edilebilir kılmak için soyut kavramlara başvurabilir (Meyerson, 1930: 178). Böylece zaman içinde özdeşlik ve nedensellik birbiriyle yakından ilişkilidir. Özdeşlik, bir şeyin zaman boyunca temel özelliklerini korumasını ifade eder. Nedensellik ise, bir olayın ya da durumun başka bir olayın sonucu olduğunu açıklar. Bu iki kavramın bağlantısı şudur: Nedensellik, olayların ardışıklığını ve bağlantısını açıklamak için genellikle bir tür sürekliliğe, yani zaman içinde değişmeden kalan bir şeye dayanır. Eğer bir şey tamamen değişken olsaydı, nedensel bir bağlantı kurmak imkânsız hale gelirdi. Zihnimiz, nedenselliği anlamlandırırken, olaylar ya da varlıklar arasında süreklilik ve tutarlılık arar. Bu süreklilik, özdeşlik fikriyle sağlanır.

Eylemsizlik ilkesini düşündüğümüzde, bu ilke modern bilimin ortaya çıkmasında oldukça etkilidir. Bu ilke doğrusal hızın korunması gerektiği şartını koşar ve hız, bir birim zamanda kat edilen alan olarak tanımlanır. Ancak bu durumda uzay, iki nokta ile sınırlı bir çizginin uzunluğu anlamına gelir; zaman ise uzayın zamanı ya da iki kesin sınır arasında kalan bir süre anlamına gelir. Bu durum birçok açıdan paradoksaldır. Aristoteles fiziğinde hareketin durum olarak değil de değişim olarak ele alınması tesadüfi değildir. Hareketin doğrusal ve tekdüze olması, eylemsizlik ilkesinin doğrudan bir sonucudur. Hareketi değişim olarak gördüğümüzde, eylemsizlik ilkesini kabul etmek zordur. Bu eylemsizlik ilkesi a priori olarak kanıtlanamaz ve bu ilkenin doğrudan deneyimlenmesi de mümkün değildir. Dolayısıyla bu ilke deneysel bir gerçek olarak kabul edilemez. Meyerson böylece,

eylemsizlik ilkesinin ne a priori ne de a posteriori olduğunu, bir anlamda her ikisi de olduğu sonucuna varır. Bir yandan, ilke dolaylı da olsa ampirik bir kanıtlamayı kabul eder. Diğer yandan, bu ilkenin varlığı deneysel olarak ortaya konamamıştır (Yakira & Bonnet, 2003: 271).

Meyerson deneysel olarak ortaya konamayan bu eylemsizlik ilkesinin hız kavramını, insan zihninin kolayca kabul edeceğini de belirtir. İnsan zihni bu hız kavramını a priori olarak kabul eder, çünkü bunu gerçekleştirecek olan zaman içinde özdeşlik ilkesidir. Özdeşlik ilkesi sayesinde, teorilerde mevcut olan atom ya da hız gibi kavramlar, değişmeden kalır ve bu yüzden insan zihni onların varlığını kolayca görebilir. Dolayısıyla bilimin gelişmesinde ve değişmesinde zaman içinde özdeşlik ilkesinin etkisi oldukça fazladır. Bu sayede teorilerdeki ontolojik unsurlar olarak adlandırdığımız a priori ilkeler, değişmeden kalır ve bilimsel ilerlemedeki sürekliliğin sebebi olarak karşımıza çıkarlar. Değişmeden kalan bu a priori ilkelerin özünde aslında şeylerin zaman içinde özdeşliği ilkesi vardır ve Meyerson şeylerin zaman içindeki özdeşliği ilkesinin bilime güçlü bir şekilde müdahale edeceğini belirtir. Bu konuyu daha anlaşılabilir kılmak için Meyerson atom teorilerinin, hız ve korunum ilkelerinin a priori ilkeler barındırdıklarını ve zihnimizin bunları, hatta bu özdeşlikleri kolaylıkla kabul ettiğini şu şekilde ifade eder:

[...] atom teorilerini bütünüyle oluşturan budur ve yine bizi, tözler olarak düşünülebilecek belirli düşünce nesnelere, sonsuza dek değişen olgular arasında korunduğunu ummaya iten de bu postulatır; korunum ilkelerinin yolunu hazırlayan, onları öneren ve bir kez ifade edildikten sonra onlara, “aksinin düşünülemediği hakikatlere yaklaştıran” ve onlara “neredeyse bir evrensellik ve metafizik zorunluluk karakteri kazandıran” bir otorite sağlayan da bu nedensel eğilimdir. (1) Bu eğilim bizde kanıtlara tamamen aykırı yanılsamalar yaratacak kadar güçlüdür; başlangıçta hız gibi iki sınırlı terim arasındaki bir ilişkiden ya da enerji gibi bütünüyle açık bir şekilde tanımlanması imkânsız bir kavramdan ibaret olan şeyleri töz olarak kabul etmemize neden olur. (2) Korunum ilkelerinin bu garip prestiji, neden onların önemini, formülasyonlarını nedensel postulatın kendisiyle örtüşürecek kadar abartmaya meyilli olduğumuzu açıklamaktadır: Hiçbir şey yaratılmaz, hiçbir şey kaybolmaz. Bu kuralları korumaya ve sonradan ortaya çıkan ve onlarla çelişiyor gibi görünen gerçekleri görmezden gelmeye ya da bir şekilde açıklamaya çalışmamızın nedeni de aynı istikrarlı yaklaşımdır. [...] (3) Ancak bu postulatın etkisi mekanizma ve korunum ilkeleriyle sınırlı değildir; bilime müdahalesinin yalnızca güçlü değil, aynı zamanda sürekli olduğunu; kendini her yerde gösterdiğini; bilimin, deyim yerindeyse, onunla dolup taşıdığı algılamak kolaydır (Meyerson, 1930: 215).

Meyerson bu durumun rasyonel mekanikte açıkça görüldüğünü ve bu bilimin, aklımıza en yakın olan ve gerçeklikten en uzak olan bilim olduğunu da belirtir. Rasyonel mekanik gerçeklikten uzak olduğu için de bunun algılanmasını sağlayacak olan da

sağduyudur.⁵ Ontolojik olarak sağduyu, Meyerson'un pozitivist epistemolojiyi yürütmesinde temel bir rol oynar ve bilim ontolojiktir, çünkü sağduyuyu sürekli hale getirir. Dolayısıyla, duyuların hipostazı bir ben-olmayan kavramıyla sonuçlanırken, bilimsel faaliyet, bir öncülün içinden, bir sonucun yeterli nedenini keşfetmek için bu kavramların daha ileri düzeyde tanımlanmasından ibarettir. Pratikte, sonuçta ortaya çıkan sürekliliğin keşfi, Meyerson'un sağduyunun ampirik ardışıklıklarını bilimsel yasaların mantıksal ilişkilerine çevirmesini sağlar. Meyerson'a göre gerçekliğin varlığı, duyuların öznelliğine tolerans gösteremeyen bir akıl faaliyetinden kaynaklanır. Nesnelerin kalıcılığı ve dışsallığı, kendilerine ait gerçek bir ontolojik statüye sahip değilmiş gibi görünür. Duyular önce sağduyunun ampirik kavramlarına, sonra da zaman içinde özdeşliklere duyulan a priori bir arzudan başka bir gerekçe olmaksızın bilimsel teorilerin ontolojisine dönüştürülür (Bryson, 1973: 129-130).⁶ Meyerson'a göre (1991: 447), akıl ve duyum arasındaki anlaşmayı sağlayan şey sağduyudur. Duyuların geçici doğasını kalıcı hale getiren de sağduyudur. Meyerson, nedensellik ilkesinin bilimsel teorilerde önemli bir rol oynadığını kabul etmekle birlikte, sağduyu kavramlarının bilimde böyle bir rolü olmadığına karşı çıkılabileceğini de belirtir. Ona göre, bilimde gözlemlenen nedensel eğilimler aslında sağduyunun ürünüdür ve bu sistemin başarısı, bize her şeyin kalıcı olduğunu ve rasyonel özdeşlik ilkesini hatırlatır.

Doğanın kusursuz rasyonelliğine inanışımız, duyularımızdan aldığımız verilerin aklımızın tümdengelimli bir şekilde ilerlemesine olanak tanıyacak bir biçimde düzenlenmiş olduğunu fark etmemizden kaynaklanır. Bu da bu verilerle ilgili olarak diğer her şeyde benzer bir zorunluluğu kabul etmeye bizi yönlendirir. Nesnel şüphesiz bizim duyularımızla algıladığımızdan çok daha yavaş değişir, ancak yine de değişirler ve sağduyu dünyası bize sonsuza kadar değişen bir manzara sunar. Meyerson, nesnelerin kalıcı olduğuna dair inancın yalnızca sağduyudan kaynaklandığını söylese de bu inancın sağduyu ile sınırlı kalmadığını, insanların algıladıkları nesnelerin kalıcılığını yeterli

⁵ Meyerson *Identite et Realite* adlı eserinde, Duhem'in sağduyu konusundaki açıklamalarına oldukça fazla atıf yapar. Meyerson'a göre sağduyu insanın gerçek şeylere olan bağıdır ve o kendi sağduyu anlayışının Le Roy'un bu konudaki düşüncelerinden çok Duhem'in fikirlerine daha yakın olduğunu belirtir. Ancak Meyerson, Duhem'in bu konudaki düşüncelerine her ne kadar sempati duysa da onun bu yöndeki açıklamalarını eksik bulur. Duhem, gerçekte uygulandığı şekliyle fiziği metafizikten tamamen ayırmaya çalışarak, metafiziğe ve özellikle de sağduyuya detaylı bir ilgi göstermemiştir. Dolayısıyla Meyerson'a göre Duhem, sağduyuya dayalı bilgi ile bilimsel bilgiyi, özünde aynı olmalarına rağmen zıt kutuplara yerleştirmek zorunda kalmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. Jaki, 1987.

⁶ Bryson, Meyerson'un aklın açıklayıcı yapısına ilişkin doktrininin, nihayetinde epistemolojik bir paradoksa yol açtığı için kabul edilemeyeceğini düşünür. Ayrıca o, epistemolojik paradoksun, ontolojiyi varlıktan ziyade akıl yürütmeye dayandıran bir felsefenin dolaysız sonucu olduğunu iddia eder. Meyerson'un düşüncesinde algıladığımız dünya, doğrudan algının dünyası değil, yorumun ağır bastığı bir dünyadır. Daha detaylı bilgi için bkz. Bryson, 1973.

görerek bunları açıklamak için atom, kütle ya da enerji gibi mutlak kalıcılığa sahip kavramları nasıl oluşturduklarını sorgular. Ampirizmi savunan düşünürler için bu noktada bir sorun yoktur. Çünkü onlara göre sağduyu nesnelere varlığını varsaymaz ve sağduyu tamamen idealist bir yapıdadır. Meyerson bu açıklamaya kesinlikle karşı çıkar. Ona göre sağduyu, üzerinde tartışılmaya dahi gerek olmayan bir ontolojidir ve ampirist teorinin onu açıklamaya teşebbüs bile edemeyeceği bir muammadır (Meyerson, 1991: 448-449). Bu bilgiler doğrultusunda Meyerson, sağduyu nesnelere varsaymayan ampirist teorilerin bilimsel açıdan yetersiz olduğunu belirtir. Bilim tarihine bakıldığında, atom teorilerinin ya da korunum ilkelerinin gelişimi ampirist teorilerin yetersiz olduklarını gayet açık gösterir. Çünkü bu ilkeler tamamen gözlem ve deney sonucu elde edilmedikleri için, bu ilkelerin deneysel temelleri yoktur. Meyerson (1991: 447), bu kavramların tarihini ve bilimdeki gerçek durumlarını doğru bir şekilde anlamak için, kişinin aslında nedensel eğilim ve kalıcılığa dair önceden var olan bir inancı temel alması gerektiğini önemle vurgular.

Sonuç

Meyerson bilimsel bilgiye dair geliştirdiği epistemolojik yaklaşımıyla, pozitivizmin bilimin yalnızca betimleyici yönünü ele aldığı dar anlayışı geliştirerek, pozitivizmin yetersiz kaldığı noktaları vurgular. Pozitivist görüş, bilimin yalnızca gözlemler ve deneyler yoluyla doğrulara ulaşabileceğini savunarak, soyut düşünmeye ve teorik kavramlara, yani bilimsel bilgide var olabilecek metafiziksel kavramlara yer olmadığını iddia eder. Meyerson ise, bilimsel bilginin yalnızca gözlemlerle değil, insan düşüncesinden bağımsız olarak kabul edilecek şeylerle de var olabileceğini ileri sürer. Kısacası bilim yalnızca betimlemeler yaparak yasalara ulaşan bir bütün değildir, bilimin açıklayıcı yönü de vardır ve bilimin esas amacı da açıklamalar yapmaktır. Onun bu eleştirisi, bilimde nedensel açıklamalar sorunu üzerinden şekillenir ve bunu özdeşlik ilkesine dayandırarak temellendirmeye çalışır. Çünkü bilim açıklamalar yaptığında, özdeşliğe ulaşarak daha detaylı analizler yapabilecek duruma gelir. Bilimin sadece olguları betimleyen tarafı ele alındığında, bilimin dış dünyadan bağımsız bir varlığa dayandığı düşüncesi göz ardı edilir. Ancak bu Meyerson'un kabul edemeyeceği bir yaklaşımdır. Meyerson'a göre bilim, yalnızca gözlemlenen olgularla sınırlı kalmaz, bilim aynı zamanda bu olguların ötesindeki temel yasaları ve nedenleri anlamaya çalışarak, dış dünyadaki gerçekliklerin arkasındaki değişmez ve soyut bir gerçekliğe ulaşmayı hedefler. Bu sebeple, bilimin metafiziksel yönü, bilimin ontolojik özelliğini yansıttığı için insan aklının bu özellikten uzaklaşması mümkün değildir. Onun düşüncesinde ampirik yasalar ortaya koyarak ilerlemeye çalışan bilimin bir yönü her zaman eksik kalacağı için bilimin açıklama ve özdeşliği de temele alarak ilerlemesi gerekir.

Meyerson'un pozitivism karşıtı tutumu, bilimin yalnızca gözlemsel verilerle sınırlı olmayan daha derin ve çok boyutlu bir bilgi üretme süreci olduğunu kabul eden bir yaklaşımı gösterir. Bu, bilimsel bilginin ve insan aklının evrimsel gelişimi için gerekli olan soyut düşünme ve mantıksal çıkarımların önemini ortaya koyar. Onun eleştirileri, bilim felsefesine dair daha geniş bir perspektif sunmuş ve pozitivist anlayışın eksikliklerini gidermeye yönelik önemli bir adım atmıştır. Burada anlaşılması gereken en önemli şey, Meyerson'un sadece kesin olarak kabul görmüş bilimler üzerine değil, metafiziksel unsurları da barındıran bilimsel bilgi üzerinde de açıklamalar yaparak, bilimsel bilgiye çizilen keskin sınırları kaldırmış olmasıdır.

Meyerson'un epistemolojik görüşleri, bilimsel bilginin evrimsel bir süreç olduğunu ve bu sürecin sadece doğa bilimlerine değil, insan aklının ve düşünsel kapasitesinin gelişimine dayandığını ortaya koyar. Kısaca onun pozitivism karşı geliştirdiği eleştiriler, bilimsel bilginin doğası, epistemolojik derinlikler ve akıl yürütme gibi temel unsurları yeniden gözden geçirmemize olanak tanımaktadır. Meyerson'un bu anlayışı, bilimsel bilgiye dair daha kapsamlı ve çok yönlü bir yaklaşımın temelini atmış ve pozitivism sınırlamalarını aşmaya yönelik önemli bir düşünsel katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Biagioli, M. (1988). "Meyerson: Science and The "Irrational"", *Studies in History and Philosophy of Science*, Vol. 19, No.1, pp. 5-42.
- Blumberg, A. E. (1932). "Emile Meyerson's Critique of Positivism", *The Monist*, Vol. 42, No. 1, pp. 60-79.
- Bryson, K. A. (1973). "The Metaphysics of Émile Meyerson: A Key to the Epistemological Paradox", *The Thomist: A Speculative Quarterly Review*, Vol. 37, No. 1, pp. 119-132.
- Comte, A. (1856). *The Positive Philosophy*, Trans. Harriet Martineau, New York: Calvin Blanchard.
- Comte, A. (2019). *Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma*, Çev. Erkan Ataçay, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Gordon, S. (2013). *Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi*, Çev. Ümit Tatlıcan & Hasan Kösebalaban, İstanbul: Küre Yayınları.
- Güzel, C. (2011). "Emilé Meyerson'ın Bilim Tasarımı", *folklor / edebiyat*, cilt: 17, sayı: 65, ss. 27-36.
- Hillman, O. N. (1938). "Emile Meyerson on Scientific Explanation", *Philosophy of Science*, Vol. 5, No. 1, pp. 73-80.
- Jaki, S. L. (1987). *Uneasy Genius: The Life and Work of Pierre Duhem*, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- Kabadayı, T. (2009). "Émile Meyerson'da 'İki Bilim'", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* (7), ss. 163-172.
- Kabadayı, T. (2011). *Duhem'den Laudan'a Çağdaş Bilim Felsefecileri*, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Keeling, S. (1926). Philosophy in France: The Doctrines of M. Émile Meyerson, *Journal of Philosophical Studies*, Vol. 1, No. 1, pp. 93-100.

- Laclos, F. F. (2017). "The Meaning of "Epistemology" Science, Common Sense and Philosophy according to Emile Meyerson", *Kairos: Journal of Philosophy & Science*, 19, pp. 36-67.
- Meyerson, É. (1930). *Identity and Reality*, Trans. Kate Loewenberg, New York: The Macmillan Company.
- Meyerson, É. (1991). *Explanation in the Science*, Trans. Mary-Alice and David A. Siple, Dordrecht: Springer Science+Business Media.
- Mills, M. A. (2015). "Explicating Meyerson: The Critique of Positivism and Historical Épistémologie", *HOPOS: The Journal of the International Society for the History of Philosophy of Science*, Vol. 5, No. 2, pp. 318-347.
- Mill, J. S. (2021). *Auguste Comte ve Pozitivizm*, Çev. Enfal Erkan, Ankara: Fol Kitap.
- Udo, I. L. (2016). Positivism and Logical Positivism, in *History and Philosophy of Science*, Edit. Ephraim-Stephen Essien, Nigeria: Akwa Ibom State University Press.
- Yakira, E., Bonnet, C. (2003). "History, Science, and Reason: On the Philosophy of Emile Meyerson", *Iyyun: The Jerusalem*